

Konferansa Ewlekarî û Hevkarî ya Ewrûpayê

Ma Kurd ne layiqî ewlekariyê ne?

- 34 dewlet ji bo ewlekarî û hevkarîya Ewrûpayê li Parîsê civiyar Serokkamarên herdu blokên Ewrûpa ji bo çekdaxistin û leşkerkêmkirinê peymanek tarîxî îmze kirin. Rojavayê Tirkîyê dikeve ber vê peymanê, lê Kurdistana Tirkîyê li derveyî peymanê ma
- Hêzên Kurd li Parîsê bi meşekê Serokkamarê Tirkîyê Turgut Ozal protesto kirin
- KEHE ji gelên Ewrûpî re kêfweşî, ewlekarî û aramiyê dixwazin. Lê çima vê yekê ji bo gelên din yên cîhanê û ji Kurdan re naxwazin? Ma bêyî Ewrûpiyan gelên din ne layiqî ewlekarî û aramiyê ne?

Di navbera 19 û 21'ê Çiriya Paşîn de li Parîsê Konferansa Hevkarî û Ewlekarî ya Ewrûpayê (KEHE) çêbû. Di konferansê de serokkamarên 34 dewletên Ewrûpa beşdar bûn. Piştî sê rojên civînê serokkamarên NATO û Pakta Varşovayê li ser çekdaxistin û leşkerkêmkirinê peymanek tarîxî îmze kirin. Li

gor vê peymanê herdu blok wê hecmek mezin çek daxînin û leşkerên xwe ji Ewrûpayê vekşînin. Piştî vê peymanê wê her blok di destên xwe de; 20 hezar tank, 30 hezar çekên zirxin ên herbê, 20 hezar silehên giran, 6800 teyarên herbê û 2 hezar ji helikopterên êrîşî bihêlin. Tirkîye di çerçewa vê peymanê de wê 1490

çekên zirxin ên muharebê, 162 teyare û 40 helikopterên din bi dest xe û çekên ordiya xwe ji modern bike. Ji ber ku herêma Kurdistanê li derveyî vê peymanê ma bi hebûna van çekan xwedêgiravî Tirkîye wê "ewlekariya" xwe bi dest xîne. Ji xwe çendekî berê Hukûmeta Tirkîyê nameyêke taybetî ji Konseya Ewrûpa re şandibû û gotibû ku ji bo ewlekarîya me mafê mirovî wê li Kurdistanê bê sekinandin. Lê ji xwe heta nuha tu carî li Kurdistanê mafê mirovî tunebuye ku dewleta kolonyalist a Tirk ji bo parastina dewleta xwe li herêmê mafê mirovî ji ortê radike. Li aliyê din dewleta Tirk tu carî şertên peymanên navnetewî yên ku bi xwe îmze kiriye ji neaniye cî. Li gor peymanê KEHE ku di vî warî de numûneyek berbiçav e

û dibêje ku "huwiyet, kultur, ziman û dînê(olê) eqaliyetan wê bê parastin û mensûbên her eqaliyetê li ber qanûnan wek hev in û mafê wan heye ku huviyeta xwe îfade bikin, biparêzên û pêşde bibin."

Lê êdî dinya alem ji zane li Tirkîyê zimanê Kurdî qedexa ye yên ku derd û kulên xwe bi zimanê Kurdî îfade bikin tînin. Numûna dawî jî, Kongreya Komela Mafê Mirovî ya Tirkîyê ye. Ji ber ku nûnerê Diyarbekirê Vedat Aydın bi Kurdî axaft, tevî tercûmanê xwe Awûqat Ahmet Zekî Okçuoglu hat girtin û ew avêtin hefsê. Kultur û muzîka Kurdî qedexa ye. Çendekî berê ji ber ku Bedrî Ayselî di dawetekê de bi Kurdî stran got di

Heq nayê dayin, tê stendin
Girtiyar
daxwazên xwe dan qebûl kirin

Girtiyên hefsa Diyarbekirê di 7'ê Çiriya Pêşîn de ji bo ku surgûn-kirina 96 girtî û mahkûman bidin sekinandin dest bi grewa birçîbûnê û dûre ji bi ya mirinê kiribûn. Vê grewê piştî 38 roj liberxwedaneke bi qehremanî, di roja 4'ê Çiriya Paşîn de netîceyek pozîtîv girt, mesûlên hefsê bi berpirsiyarên girtiyar re rûniştin û li ser dawîdana grewê li hev kirin. Parlamenterê Diyarbekirê Salih Sumer, Serokê Baroya Diyarbekirê Awûqat Fethî Gumuş, Awûkat Sebahattin A-car, Awûkat Fewzî Veznedaroglu û çar kes ji ji malbatên girtiyar di vê rûniştinê de beşdar bûn. Li gor beyana ji bîr û raya giştî re eşkere bû, îdara hefsê hemû daxwazên girtiyar qebûl kirin û mafên ku ji wan hetibûn stendin giş bi paş de dan.

Nuxtayên li ser hatin li hev kirin ev in:

- 1- Îdara hefsê wê nûnerê hefsiyar nas bike.
- 2- Di bin navê faaliyetên sportîfî de heftê çar qawûş wê karibin hev û du ziyaret bikin.
- 3- Weşanên li derve bi serbestî tînin firotin wê serbest tînekin hundurê hefsê jî.
- 4- Babetên xwarinê wê bînin zêde kirin û wê li mîktara kaloriyê jî bête diqet kirin.
- 5- Bedelê îaşê wê ji 2200 lîreyî derkeve 4000 lîreyî.
- 6- Ew kesên ku surgûn bûne û hin mahkemên wan dom dikin, wê bi paş de bînin anîn.
- 7- Kaloriferên hefsê wê bi dûzan bînin vexistin.
- 8- Ciyê cilşoyê wê ji nuh ve durust bibe û hewcedariya dermanê kinca wê ji alî îdarê ve bête temîn kirin.
- 9- Tiştên ku roja 7'ê Çiriya Pêşîn ji girtiyar hatibûn girtin, wê bi paş de bînin dayin.
- 10- Polîsê siyazî û Tîma Xusûsî wê tevî saxîkirinan nebin. Saxîkirin wê ji alî îdara hefsê ve bê kirin.
- 11- Li ber deriyê hefsê, serdanên hefsiyar wê ji alî polîs ve nayên aciz kirin.
- 12- Di şeva surgûna 7'ê Çiriya Pêşîn de ji ber lîxistinê raporên gelek kesî hene. Di heqê mesûlên ve hefsê de wê dawe bê vekirin.
- 13- Kesên ku ji bo hin pirsan diçin ba polîs, gava vegeyiran wê ji alî tixtorê ve bînin kontrol kirin.
- 14- Wê rê li ber danûstendina bi rêxistinên demokratî re neyê girtin.

Siya li ser biryarên Konferansa Parîsê

rûpel: 2

Lêkolîn

Di Kurdî de Tewandina Navan

Amed Tigrîs di jimara 65'an a Berbangê de(r.25) behsa wê yekê kiriye ku hin navên rêxistin û weşanên Kurdan çewt tên nivîsandin û hin nimûne dane. Tiştê ku wî nivîsandiye gelek rast e, lê ew li ser wê yekê nesekiniye ku çima divê bi wî awayî bêt nivîsandin. Her wiha divê bê diyarkirin ku çewtiya ku Amed Tigrîs li ser rawestiyaye, ne bes di bikaranîna navên hin rêxistin û weşanan de ye. Ev mesele di rêzimana Kurdî de girêdayiye bi tewandina navan(çi navên taybetî bin çi jî yên cinsî bin)

Bi vê wesilê dixwazim di vê nivîsarê de li ser mesela tewandina navan rawestim. Her wekî tê zanîn ku zimanê Kurdî zimanekî tewangbar e. Di Kurdî de du halên navan hene: halê xweber (yalîn) û halê tewandî(bükümlü).

Di zimanê me yê nivîskî de li ser mesela wê yekê ku nav li ku di kîjan halan de divê bêt nivîsandin(bi standardizenebûna zimanê nivîskî û di bin tesîra zimanê devkî de) tevlihevî û bêserûberiyek heye. Di peyvên xwe de li gelek herêman em navên me ditewînin lê dixwiyê ku me dev ji tewandina navên nêr berdaye. Her wekî di peyva me ya "av"ê de em dibêjin "dengê avê" lê di peyva nêr ya "nan"î de em nabêjin "tama nanî" yan "tama nêr" lê em dibêjin "tama nan". Eşkere ye ku bikaranîna nimûna dawîn ji alî qaidên rêzimanê ve çewt e.

Hin nimûne li ser şaşbikaranîna tewandina navan:

şaş	rast
GaziyaWelat	Gaziya Welêt
pariyê nan	yan jî Gaziya Welatî pariyê nêr
serê zinar	yan jî pariyê nanî serê zinêr
çiyayê Qerecdax	Çiyayê Qerecdaxê
Şoreşa Kurdistan	Şoreşa Kurdistanê
meleyê gund	meleyê gundî

Berî ku em li ser wê yekê bisekinin ku ka nav kengî û çawa tên tewandin, ji bo hêsanîyê bîne ser behsa me, ez dixwazim çend tiştan nîşan bikim li ser zamîrên şexsan ên di zimanê Kurdî de. Wek ku tê zanîn zimanzan diyar dikin ku du grûb zamîrên şexsî di Kurdî de hene.

Ev:

grûb I	grûb II
ez	min
tu	te
ew	wîwê
em	me
hûn	we
ew	wan

Zamîr ew peyv in ku şûna navan digrin. Loma bi baweriya min ji dêvla ku em zamîrên şexsî dikin du grûb, rasttir e ku wek yên navan em behsa du halên zamîrên şexsî bikin: halê xweber û halê tewandî. Zamîra ku dikeve şûna halê xweber yê navan jê re bê gotin "halê xweber yê zamîra şexsî" û ya ku dikeve şûna halê tewandî yê navan jê re bê gotin: "halê tewandî yê zamîra şexsî." Li gor vê; "ez" dibe halê xweber yê şaxsê yekemîn ê yekejimar û "min"

dibe halê tewandî yê zamîra şexsê yekemîn ê yekejimar. Di zimanê Kurdî de mesela bikaranîna halê xweber û yê tewandî yê zamîran hema hema bi tevayî rast tê bikaranîn lê gava navek di şûna wan de tê bikaranîn gelek caran navên nêr şaş tên bikaranîn nayên tewandin.(Divê em li vir diyarbikin ku ev şaşî bes ji bo hinek herêman zaravê Kurmancî ye. Di zarava Dimilî de û gelek herêman zaravê Kurmancî- her wekî Bahdînan Botan û Şikakan- her du awa rast tên bikaranîn) Loma gava di mesela bikaranîna halekî nav de em têkevin şikê, çêtir e ku em bifikirin ka gelo ji devla nav me zamîr bikarbanîna me yê kîjan hal bikarbanîna. Wê gavê em ê bikarbin ku halê rast ê "nav"î bikar binin. Lê ev rê jî ji sedî sed encamek rast nade çimkî hin caran tê ditin ku li hin herêman zamîr jî rast nayên bikaranîn.

Her wekî:	rastbikaranîn	şaşbikaranîn
Te ez kuştim	Te min kuşt	Te min kuşt
Te ez xwarim	Te min xwar	Te min xwar
Min tu kuştî	Min te kuştî	Min te kuşt

Piştî vê şîrevekirinê niha bi alîkariya zamîran em hin mîsalan li ser bikaranîna tewandina navan binin

cumla zamîrê cumla navî

Ew tê	Azad tê.
Ew hat.	Azad hat.
Ew dixwîne.	Azad dixwîne.
Wî xwend.	Azadî xwend.
Ew wî dukuje.	Azad Xezalê dukuje.
Wî ew kuşt.	Azadî Xezalê kuşt.
Ew li wî dixê.	Azad li Xezalê dixê.
Wî li wî xist.	Azadî li Xezalê xist.
Ew ji wî mêtir e.	Azad ji Osmên mêtir e.
Ew di wê de ye.	Çirok di pirtûkê de ye.
Mala min piçûk e.	Mala Zinêr piçûk e.
Ji te pê ve kes nayê.	Ji Kemêl/Kemalî pê ve kes nayê.
Dewr dewra wî ye.	Dewr dewra Özêl e.

Piştî van nimûnan em werin ser wê yekê ku nav li ku û di kîjan halan de tên tewandin.

a) Di binavkirina(tamlama) navan de navê ku bi nav dike(tamlayan) her gav tewandî ye

Roja Welêt	yan jî Roja Welatî
kurê jînikê	
dewra Özêl	yan jî dewra Özalî
goştê mirîşkê	
goştê dikî	
pariyê nêr	yan jî pariyê nanî
kuça bajêr	yan jî kuça bajarî

b) Nav gava bi edatên li, ji, di.. de, di, re, ji... de, ji... re, bi.. de, bi.. re, bê bikaranîn her gav tewandî ye.

Ji malê	yan jî ji welatî
ji welêt	yan jî di bajarî de
di bajêr de	
di avê re	
ji çiyê de	yan jî ji çiyayî de
Ji Xezalê re	
Ji Kemêl re	yan jî ji Kemalî re
bi bê de	yan jî bi bayî de
bi şivên re	yan jî bi şivanî re

c) Gava nav di nav cumlê (hevokê) de bê bikaranîn, li gor transîtifî(geçişli) û intransîtifîya(geçişsiz) fiilê(lêkerê) û li

gor demê, halê tewandî û xwerû yê, navê ku fail e(özne) yan mefûl (nesne) e tê bikaranîn. Qaîde li gor jêr in.

a) Di fiilên intransîtif de: Di hemû deman de navê ku fail e xweber e. Mefûlê cumlê nîne. Navê ku..serve (complement tumlec) ye li gor herdu qaîdên jor tê tewandin. Kîşandina fiilê li gor demê û şexsan tê guherîn. Ji bo ku fail xweber e nabe pîrejimar(navên Kurdî gava di halê xweber de bin tu caran nabin pîrejimar, her yekejimar dimînin). Halê pîrejimarî yê fail bi fiilê tê diyarkirin. Yanî fiil li gor pîrejimarî an yekejimarî fail tê guhertin.

Hin mîsal li ser fiila intransîtif:

Ez ê biçim malê	
Ez dê biçim malê.	Azad ê biçim malê
Ez diçim malê	Azad diçe malê
Ez çûm malê	Azad çû malê

fail yekejimar e fail pîrejimar e

Şivan diçe malê.	Şivan diçin malê.
Şivan çû malê.	Şivan çûn malê.

b) Di fiilên transîtif de:

Grûb I: Di demên niha, fireh û pêş de: Navê ku fail e xweber e. Navê ku mefûl e tewandî ye. Ji bo ku fail xweber e nabe pîrejimar. Yanî fiil li gor şexsan û demê tê guherîn.

Her wekî:

fail yekejimar e

Ez ê kitêbê binivîsim. Azad ê kitêbê binivîse. Tu kitêbê dinivîsî Zelal kitêbê dinivîse.

fail pîrejimar e

Em ê/dê kitêbê binivîsin. Nivîskar kitêbê dinivîsin. Zelal kitêbê dinivîsin. Azad ê/dê kitêbê binivîsin. Kurd dê/wê dirokê binivîsin.

Grûb II: Di hemû demên buhurî de Fail tewandî ye. Navê ku mefûl e xweber e. Ji bo ku mefûl xweber e nabe pîrejimar. Loma halê pîrejimarî yê mefûlê di fiilê de diyar dibe. Yanî fiil li gor pîrejimarî yan yekejimarî mefûlê tê guherîn.

Nimûne:

mefûl yekejimar e

Min kitêb nivîsî. Me kitêb nivîsî. Azadî kitêb nivîsî. Zelalê kitêb nivîsî. Şivên berx bir. Şivanan berx bir.

mefûl pîrejimar e:

Min kitêb nivîsin. Me kitêb nivîsin. Şivên berx birin. Şivanan berx birin.

Zêdeyî-II-

Lîsta Zabîten Kurd yên ku piştî Serhildana Beyt Şebabê ji eskeriyê bazdan (Binêre: 23/79, Navên Kurdî di dokument de çawa hatine nivîsîn wilo tîn dayîn)

Nav	Rutbe	Gîhaşt	Reviya
Abdul Majid	Yuzbashi	20.3.24	25.8.24
Abbas Eff.	Mulazim awal	26.8.24	31.8.24
Khorshid Eff.	Mulazim awal	20.9.24	21.9.24
Ahmed Adib Eff.	Yuzbashi	20.9.24	10.10.24
Ihsan Nuri	Yuzbashi	27.9.24	24.10.24
Towfiq Eff.	Mulazim awal	27.9.24	24.10.24
Rasim Eff.	Mulazim awal	27.9.24	24.10.24
Said Fahmi	Yuzbashi	24.10.24	28.10.24
Ahmed Beg	Qaimeqamê Sivîl	25.10.24	
Sayid Mohammad	Imam	27.11.24	22.1.25
Mohamed Ibn Shaikh Abdullah	Imam	12.12.24	12.12.24
Abbas Eff.	Yuzbashi	15.12.24	21.12.24
Shakir	Mamoste	7.3.25	10.3.25
Khalil Ibn Mustafa	Serbaz(er)	8.8.24	
Ahmed	Serbaz	8.8.24	
Abdur Rahman	Serbaz	21.9.24	
Mustafa	Serbaz	21.9.24	
Ali Ibn Shikho Ibrahim	Serbaz	18.10.24	24.2.25
Saleh	Serbaz	1.11.24	
Mohammad	Çawîş	1.1.25	13.1.25
Cholo	Serbaz	17.1.25	3.2.25
Abdur Rahman	Serbaz	17.1.25	3.2.25
Wali	Serbaz	17.1.25	3.2.25
Mohammad Ibn Abdurrahman	Çawîş	18.1.25	18.1.25
Jama'a Ibn Mustafa	Serbaz	30.1.25	
3.2.25			
Wali Ibn Ayub	Serbaz	30.1.25	3.2.25
Aziz Ibn Khalil	Serbaz	30.1.25	
3.2.25			
Shukri	Serbaz	30.1.25	
3.2.25			
Ahmed Hamdi	Mulazim awal	7.4.25	
Abdul Karim	Mulazim awal	22.4.25	

raporên îstixbaratê de nayên diyarkirin) tevî yên din qumandarên xwe yên leşkerî jî hefs kirin û du mehan qumandarî girt destê xwe. Di mahkema orfî (leşkerî) de ji ber vê kirina xwe hat mahkemekirin û hat veguhastin ji bo Bitlîsê. Berî ku hereketî Bitlîsê bike, Ihsan Nûrî eşkere tevî Kürt

bi vî navî binav nekirin. Nayê xwiyakirin ku wan di navbera rêxistinek nasyonalistî Kurd û yeka din de ferq didîtin, gelek caran, digotin ku, filan û filanê aîdî tevgera netewî ya Kurd, her çiqas ew navê rêxistinekê bû jî.

Dûmahîk di hejmarê bê de

* Ev nivîs ji pirtûka Robert Olson a bi navê "The Emergence of Kurdish Nationalism and The Sheikh Said Rebellion, 1880-1925, University of Texas press Austin" hatiye wergerandin. Wergêr: M. Alf.

Zêdeyî-I-

Endamên Azadiyê li gor Îlona 1924

(Binêre: 5/566; Navên Kurdî wek ku di dokumentên Brîtanî de hatine nivîsandin, tîn nîşandan.)

Erzurum	
Miralai Khalid Beg	(Serokê Rêxistinê Fermandarê Kevn ê Garnizona Erzeromê, niha li Qersê tucar)
Qaimmaqam Salim Beg	
Qaimmaqam Kuchuk Kazim Beg	
Miralai Kuchuk Ragib Beg	
Haji Maulud Efendi	Eşrafê Erzerumê
Haji Dorsum Efendi	
Qaimmaqam Arif Beg	Niha qaymeqamê sivil ê Xînisê
Abdul Huda Jafar Beg	
Arslan Beg	Herdu bira ne
Constantinople(Stenbol)	
Saiyid Abdul Kadir Effendi	Serokê liqî
Abdul Rahim	Awuqat
Kars	
Yuzbashi Tawfik Effendi	Serokê liqî
Bayazid	
Shaikh Ibrahim	
Melashgird	
Kur Hussain Pasha yê eşîra Heyderan	Serokê liqî
Vartava(nêzi Melashgirdê) (Varto)	
Khalid Beg	Serokê liqî, (cihê ye ji serokê Rêxistinê Reîsê Kurdên Hasserahli / Hassenanli) û Miralayê alayek Eşîrî
Xînis(Xînis)	
Rushdi Effendi	Serokê liqî
Yuzbashi Rashid Effendi	
Mush(Muş)	
Bitlis	
Yusuf Ziya Beg, Mendûbê kevn	Serokê liqî
Binbashi Haji Hassan Beg	
Abdul Rahman Agha	Şîrnex (Niha li Sêrtê di hefsê de ye yê Mûşê)
Haji Dorsum Agha	
Van(Wan)	
Mullah Abdul Majid Effendi	Birayê Mullah Sa'idê Kurdî (serokê liqî)
Sa'dun Beg, Kara Hisar	Serokê eşîra Hassaran
Binbashi Arif Beg, Şamsiki	Serokê eşîra Şemsiki
Alî Beg	Birayê Arif
(Not: Di destpêka Îlonê de hat bihîstin ku Mullah Sa'idê Kurdî yê bi navdeng jî bo di ser Bitlîsê re biçe Wanê Stenbol bicî hişt)	
Sairt(Sêrt)	
Yuzbashi Ihsan Beg	Serokê liqî
Haji Abdullah Effendi,	tucar Sêrt
Darwish Beg,	Mufetişê Gumrukê Sêrt
Qaimmaqam Razzak Beg	Niha qeymeqamê Bilajikê. Ji alî waliyê Anadolê hat şandin. teqaud
Miralai Wais Beg	
Shernakh(Şîrnex)	
Sulaiman Agha	(Serokê liqî) eşîra Hecî Bayram
Jazireh(Cizîr)	
Haji Dursun Effendi	
Abdul Wahab Effendi	
Abdul Muttalib Effendi	Mudûrê nehiya Silopiyê
Diarbekir(Diyarbakir)	
Jamil Pasha Zadah Akram Beg	(Serokê liqî)
Doctor Fuad Beg	
Abdul Ghani Beg	
Doctor Nasim Beg	
Binbashi Mstapha Beg	
Qaimmaqam Adnan Beg	Tumena Suwarî ya 1'ê. Bi esil Diyarbakirî ku li wir wek miletperwerekî dîlsoz tê naskirin

Mardin

Haji Khidr Effendi	
Qaimmaqam Khidr Begê	
Dêrsimî (Ji Dêrsimê hat şiyandin bo wir)	
Fernandeyê Alaya 6'an bû	
Erzingian(Erzincan)	
Kharput(Xarpêt)	
Dersim(Dêrsim)	
Kangar Zadah Ali Haidar	
(Serokê liqî) (Eşîra ku Azadiyê hesab dikir ku wê piştigiriya wan bike)	
Herêma Bitlîsê	
Haji Musa Beg û lawên wî	
Jamil Chatto-	
ji Eşîra Paçînar	
Shaikh Salahaddin	
Mustafa Agha- ji	
Eşîra Xerzan	
Ali Agha li nik Mustafa Agha	
Herêma Wanê	
Karawilli Dezgin(Lezgin)	
Agha Eşîrên Ertûşî	
Abu Bekr(Birayê Lezgin)	
Îsmail Agha	Eşîra Gevdan
Umer Agha	Eşîra
Mamxuran	
Îsmail Agha Simko	Eşîra Şîkak
Shaikh Abdul-	
Rahman Effendi	Eşîra Berwarî
Shahin Agha	
Yahya Agha	Eşîra Jîrkan
Yakub Agha	Eşîrên Erûh
Herêma Şîrnexê	
Ali Khan Agha	
Mustapha Ibn Abdul	
Rahman Agha	Eşîrên Hecî Bayram
Shahin Ibn - Sulaiman Agha	
Agid Agha	
Umar Timur Agha	Serokê eşîrên Batwan
Shaikh Tahir	Eşîrên Batmanê
Herêma Mêrdînê	
Remo Aghayê Zangard	
Eyub Beg	Eşîrên Milan
Îsa Agha	
Îbrahim Agha	Eşîrên Dakorî
Faris Agha	
Mahmud Beg Ibn-	
Îbrahim Pasha	Eşîrên Millî

Notên Bini

1- Van Bruinessen zanayê pêşîn e ku îşaretî karûbarên Azadiyê kiriye, Agha, Shaikh and State r. 373, 446-447 n. 42; Air Ministry(Air) 23/411: Agahdariyên kevntirîn yên di heq serhildana Beyt Şebabê de ku bi vî navî dihat binavkirin, di Airê de 23/411 heye ku ji îstixbarata hewayî ya Baxdadê hatiye şandin ji bo Qerargeha Hewayî ya Baxdadê. Tarîxa wê 8'ê Çiriya Paşin (November) a 1924 e. Lîstê serokên serhildanê berî wê di 5'ê Çiriya Paşin de hatibû qeydkirin. Berî wê du raporên din hebûn ku tarîxên wan 8'ê Çiriya Pêşin

(October) û 21'ê Çiriya pêşin bûn û li gor emrên heyî zabîten îstixbarata hewayî bi îmza SSO (Special Service Officers) ên Bexdadê û Musilê hatibûn şandin (no D6 ê 10/8/24 û no J/62 ê 10/21/84) Rapora Bexdadê li ser çavkaniyên cihêtir ji Kurdên agahda hatibû avakirin. Min nikaribû ez van raporên bibînim, lê rapora 8'ê Çiriya Paşin duxuyê ku ji bilî çend detayan bi agahdariyên hundurê wan re li hev dike. Van Bruinessen nivîsiye ku raporek wiha di FO 371, 194, E 11093/11093165 de heye; binêre r. 442 n. 43 û n. 44. Min ev dokument bikarneanî, divê ji eslê

raporên îstixbarata hewayî hatibe derxistin, ku berpîrsiyariyek wê ya taybetî ya îstixbaratî hebû li Iraqê. Belgên serhildana Beyt Şebabê di Air 5/556, 23/471, 23/436 û 23/279 de qeydkirî ne. Li gor belgên qeydkirî, tevî belga FO 371 a ku ji bal Van Bruinessen ve hatiye bikaranîn evên han jî tê xwiyakirin ku li ser rapora 8'ê Çiriya Paşin hatine avakirin. Qeydên Air Ministry ji yên FO 371 yan ji yên Colonial Office dagirtirîn, ji wê wexta ku însiyatîfa berpîrsiyariya karûbarên îstixbaratî ya Iraqê û di gelek halan de ya rojhilatê Tirkîyê jî girt destê xwe. Min xwe spart

dokumentên Air Ministry. Dokumenta FO 371 navên qaçaxên eskeriyê nade, lê raporên Air Ministry didin. 2- Air 23/411, 5'ê Çiriya Paşin 1924 3- Air 23/411, 8'ê Çiriya Paşin 1924 4- Air 5/556, ji alî Colonial Office de di Çiriya Paşin a 1924'an de gîhaştîye, pazde rûpel e, lê rapora 8'ê Çiriya Paşin bes neh rûpel e. Rapor gelek caran di şeş heft rojan de ji Bexdadê digihîştin Londonê, tê wê manê ku di navbera 8 û 20'ê Çiriya Paşin de gelek agahdarî li raporê hatin zêdekirin. Xuya dibe ku wek ku

hin agahdarî ji SSO ya Musilê li qeydê hatine zêdekirin. Memûr di rapora ku nivîsiye de bi destnivîsê notek daniye ku dibêje "ger nav tê xwestin, binêre" û wî S 15428 wek referans(belga serlêdanê) daye. 5- Di rapora 8'ê Çiriya Paşin a 1924'an de her wiha tê bahskirin ku, hatibûn mecbûrkirin ku dext û dan bigihînin ji bo hêzên ordiya Tirk. Faturên ku dihatin dayîn ji dext û danên ku digihîştin gelek kêmtir bûn. Kumandarên Tirk heywanên Kurdan ji wan distendin beyî ku bedêla wan bidin.

Dûmahîk: r. 11

Hukûmet qatîlên faşîst xelat dike

Layîha-pêşniyara-guherandina Qanûna Cezê ya Tirk bi daxwaza gelek guherandinan pêşkêşî Parlamentoya Tirkiyê bû. Di layîhê de îdama di cezayên narkotîk de tê rakirin û mîqtara cezayên ku tatbîqî terorîstên rast dibin jî di maddaya QCT'ê de tê daxistin.

Layîha -pêşniyar, tasarî- ku wê di Komsiyona Edaletê ya Meclîsa a Mezin û di Heyeta Giştî de li ser bê rawestandî, berî bi çendekî di Heyeta Wezîran de hatibû qebûlîkirin. Li gor ku rojnameyên Tirkiyê dinivîsin, di vê layîhê de bi kurtayî wê di maddeya 313'an de a QCT de guherandinên jêrîn bîn kirin:

Bi taybetî ev madde tatbîqî hêzên rast dibe û xaseten jî gelek mîlîtanên partiya MHP-partiyek faşîst bû, piştî darba 12'ê îlonê ew jî hat girtin, nuha bi navê MÇP xebata xwe ya siyasî didomîne- ku jî wê maddeyê hatin cezakirin, wê jî nuha pê ve ne ji ber ku wan rêxistin ava kirine û bûne endamên wê, bes ji ber sûcên ên ku wan di nav rêxistinê de kirine bîn ceza kirin. Cezayên heta bi pênc salan ji ber ku wan rêxistin ava kiribûn ku jî wan re hatibû dayîn, wê bête rakirin.

Lê li alî din cezayên maddeyên 141-142'an jî hêzên pêşverû û şoreşger re tê dayîn, her wek xwe dimînin. Yanî, gava yên paşverû û faşîst rêxistina îlegal ava bikin, bibin endamê wê, ne sûc e, cezayê wê tune, lê gava kesên çep, pêşverû vê bikin, wê gavê him sûc e û him jî cezayê wê heye. Bi vê guherandinê ew çend qatîlên faşîst ên ku nuha di hundir de ne bi vê guherandinê wê bîn berdan.

Konferansa Ewlekarî û Hevkarî...

derheqê wî de dawê hat vekirin. Heta wexta wî di dawetê de stran digot Wezîrê Karûbarê Hundir yê Tirkiyê Abdulkadir Aksu jî govend li ber digirt.

Heta azadiya îbadetê jî li Kurdistanê tune. Melê welatparêz di camiyê de tê kuştin. Kurd nikarin huwîyeta xwe îfade û eşkere bikin. Li dijî gelê Kurd şerekî ne îlankirî dom dike. Gund tîn valakirin, goristan tîn şewitandin. Bes na tenê mefê mirovayî, mafê jiyane jî li Kurdistanê nemaye. Di rastiyê de dewleta Tirk peyman û normên huqûqî yên navne-

tewî îhlal dike û jî ber van îhlalan jî dewletên endamên KEHE jî Tirkiyê tu hesabî napirsin. Kanî ewlekarî, aşû, mafê mirovî, demokrasî, mafên eqaliyetan? Ku van prensîbên esasî yên KEHE ne. Li hêla din li Parisê bi munaseba Konferansê hêzên Kurd û Tirk (alîgirên Pêşeng, alîgirên KUK-SE, Hêviya Welat, Komkar, Têkoşîna Sosyalîst û Bîrfîk Yolu) di 20'ê Çiriya Paşîn de bi meşekê Ozal protesto kirin û belavokek belav kirin. Di belavokê de tê gotin ku: "Beşadarbûna Ozal ya Konferansê bi navê

însaniyetê û demokrasiyê eybek mezin e û beşdarbûna wî ya Konferansê ne li gora prensîbên KEHE ne jî."

Prensîb û peymanên KEHE li hemû dewletên ku endamên wê ne derbas dibin tenê li herêma Rojhilatê (Kurdistanê) Tirkiyê derbas nabe. "Ma gelo KEHE jî li dijî Kurdan e?". KEHE jî gelên Ewrûpî re kêfxeweşî, ewlekarî û aramiyê dixwazin. Lê çima vê yekê jî bo gelên din yên cîhanê û jî Kurdan re naxwazin? Ma bêyî Ewrûpiyan gelên din ne layiqî ewlekarî û aramiyê ne? ••

"İstîxbarata Alman...

civînen me, ya beyanên ku me li Kopengangê di civîna KEHE de dan wek sansura li Tirkiyê heye, li vir jî ji ber sansura fiilî di masmedîa de cî negirtin. Li bajarê Kielê firmeyek bi navê MAK jî Tirkiyê re tankên Leopard modernîze dike. Ez li ber vê firmayê

hin faaliyetên herêmî difikirim. Nuxta dawî jî dixwazim li ser qanûna biyaniyan bisekinim. Guherandinên hin maddeyên Qanûna Esasî, mafê îltîcayê gelek diwartir kir. Ev yek jî bi taybetî tesîrê li Kurdên Tirkiyê û yên Iraqê dike. Bi

alîkariya rêxistinên Wilayet û yên qezan ên Keskan emê munaqasha li ser Tirkiyê bi-bînin parlamentoya eyalet û hewl bidin ku ew kesên îltîca wan qebûl nebûne teslîmî Tirkiyê nekin.

Avabûna "Azadî" yê

Notên binî
Her wiha lîstek kevntir a gilî û gazinan di kitêba Van Bruinessen de; di Agha, Shaikh and State r. 441 n. 43 de heye; her ew rapor di "Popular Islam, Kurdish Nationalism and Rural Revolt: The Rebellian of Shaikh Said in Turkey (1925)" û di Religion and Rural Revolt, ed. Janos M. Bake and Gerhard Beracke (papers presented to the Fourth Interdisciplinary Workshop on Peasant Studies, University of British Columbia), r. 294 de heye. Lîstek jî di kitêba wî ya "Vom Osmanismus" r. 143-144 de heye. Lîsta Van Bruinessen jî dokumenta FO 371'ê tê ya ku li jor navê wê hat dayîn. Lîsta ku ez didim, dagirtîr e. Her wiha lîstek gilî û gazinan di rapora 8'ê Çiriya Paşîn de Airê 23/411 de jî heye ku bi awakî bêqîmet cihêtir e. Xwiya ye,

tomarek gilî û gazinên wek hev ên Kurdan hê jî Çiriya Paşîn a 1921'ê de hebûn. Ya hefta îddîa dike ku Tirk di wê fikrê de ne ku ger Kurd karibin wê heyetekê bişînin Ewrûpayê, wek ya yazdan ku min lîste kiriyê. Binêre FO 371/6369 n. 464, Çiriya Paşîn 1921, Fermandarê Leşkerî yê Hêzên Îtîlafê GOC Constantinople, ji bo War Office(Wezerata Şer) 6- Air 23/411 8'ê Çiriya Paşîn 1924. Ev hesap şaşî û zêfirîstîniyek din a Azadiyê ye û bi taybetî jî di Iraqê de. Hinek tîgîştin di mewqufê Seyîd Taha de hebû. Di Hezîrana 1925'an de, SSO ya, Erbilê; W. Foote, rapor dike ku xwestiye keşif bike ka çî tîkiliyên Seyit Taha bi îhsan Nûrî, Tewfîk(Tevfîk) Cemîl, yan jî Ahmet Rassîm re hene. Tê xwi-yakirin Seyid Taha ne bêdil bûye ku rewşa hersê qaçaxan bi Foote re munaqêşe bike.

Ji Foote re got; fikra wî ew e ku hersê meriv jî welatparêzinî heqîqî ne û qîmetdanek wî ya bilind heye li ser hişyarî û bikêrhatiya (jêhatitiya) Îhsan Nûrî. Taha bêhayiya xwe ya li ser karûbarên wan ên nû yan jî tîkiliyên wan bi "rêxistînek Kurd" re da diyarkirin. Got ku her sê qaçaxên eskeriyê "gelek tîştîne kê mî jê re gotine" Seyid Taha bi wê yekê re hemfikir bû ku wan li Rewanduz bicivînin wî ciyê ku ew dixwazin lê bin û got ku yan na emrên pêştir divê ji bakûr bîn" Binêre Air 23/436 "lêkolîna Bayt-Ash-Shabab" 15'ê Hezîrana 1925'an. 7- Air 23/436, 7'ê Sibata 1925'an. Ev rapor jî Qerargeha Bexdadê jî alî zabîte(yuzbasî-kapîtanê) 550'yê hatiye nivîsin. Ne xwiya ye ka di agahdariyên wî de çavkanîtiya Îhsan Nûrî heye yan na. ••

Nuha
Axa biyaniyê te
vedîşêre

Nuha
Gullên di canê te de
nefretê vedireşe

Nuha
Kenê te maka
hêviyê ye

û emê te tîxin
arşîva dîrokê.

**Hewlên wî ên
Partiya Pêşeng**

Mistefa Tanguner
(1. 1. 1959- 4. 11. 1985)

Xaçepirs

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												

Amadekar: **S. Rêving**

jan, kul. 2- a- Kulîkeke meha Adarê b- Peyveke gazîkirinê. 3- a- Pêşrew, serkêş 4- a- nerehetî, nerawestiyana zarokan (berevajî) b- Bayê pir bi hêz 5- a- kesê ku masiyan digre b- kutiya "numara, number" 6- a- sê herfên elfeba kurdî b- hediye (berevajî) 7- a- şefeq, elind, berbang b- qezayeke Kurdistanê Iraqê (berevajî) 8- a- pronavek (berevajî) b- kesê ku hay ji tiştêkî heye, kesê ku meselê dizane 9- a- du herfên bêdeng b- pronavekî îşaretê c- rojêke heftiyê. 10- a- navê cihekî ji laşê mirov. b- perçe-qumaşek ku pê pencera, an deriyan digrin. c- pronavekî îşarkî ji bo kes û tiştên mê (berevajî) 11- Libên genimî ên kelandî. b- Navê kinkirî ê şirketêke mezin a supermarketan li sê welatên îskandinavî. c- kes, an heywanê neji, ê ne sax, bê ruh. 12- Genim, ceh, an garisê hatiye durinê, b- bêhin.

Çeperast: 1- a- Serokê Cumhuriyeta Mahabad a Kurd. 2- a- reqemek (berevajî) b- peyveke pirsê c- pronavek (berevajî) d- kesê ji mirov re ne biyanî, ê ku tê nasîn. 3- a- Maç, mûç. b- Perçe paçik, pate ya ku mirov pê cihê qetiyayî ê cilan didurê. 4- a- gotineke şaşbûnê xuya dike. b- Qezeyeke Kurdistanê Iraqê ku bi piranî Kurdên êzîdî lê rûdin. 5- a- Dîn, ayîn. b- heywanekî kûvî (berevajî) 6- a- Sînonîmeke "ku" (berevajî) b- daçekê c- Koçer 7- a- Gep, perçekî biçûk ê xwarinê an nanî. b- Eşîrek e ku li perçên Kurdistanê Tirkî, Kurdistanê Iraqê û Kurdistanê Îranê dijî. 8- a- Li Kurdistanê Sûriyê ji qumaşê ne baş, jî ê ne eslî re tê gotin (berevajî) b- sira, rêz (berevajî) 9- Li devera Behdînan û Hekarî darika ku pê lîstika "Koşoyanê" dilîzin, (Kaşoyanê

Serejêr: 1- a- Poz-bilind b- cûreki nivîsê c-

Bersîva Hejmara 109'an

Çeperast: 1-a) Jîyan. b) asteng. 2-a) adarok. b) îro. 3-a) ned. b) virnî. c) ev. 4-a) zîz. b) aduc. 5-a) venîştin. 6-a) eger. b) Op. 7-a) yar. b) avî. 8-a) ahûbrîp. 9-a) adnap. b) îfes. 10-a) nadres. b) orjî. 11-a) leylan. 12-a) na. b) dê c) nî

Serejêr: 1-a) Jan. b) meyxane. 2-a) îdek. b) ga. c) da. 3-a) yad. b) verandin. 4-a) ar. b) zer. c) har. 5-a) Novîn. b) rûpel. 6-a) kizir. b) sed. 7-a) erk. b) yê. 8-a) senato. b) ol. 9-a) îdip. b) Pîran. 10-a) eî. b) jun. c) fînî. 11-a) nrec. b) avrêj. 12-a) gov. b) sê.

